

Motion till riksdagen 2005/06:L276

av Jan Ertsborn m.fl. (fp)

Äktenskapets ekonomiska rättsverkningar

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om en skyndsam harmonisering av familjerätten och successionsrätten inom Norden.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om att skyndsamt införa en regel om att från hälftindelningen vid bodelning undanta föräktenskaplig egendom och vad som erhållits i arv och gåva.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om att införa en regel om rätt att avtala om att viss egendom skall vara enskild vid skilsmässa och giftorättsgods vid dödsfall.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om att införa en regel om att från hälftindelning vid bodelning undanta skadestånd på grund av misshandel inom familjen.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om en utvidgning av ersättningsgarantins tillämplighet.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om att införa regler om att avhämtande av lösöre skall ha skett senast vid i bodelningen angiven tidpunkt.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om införande av en tidsgräns för rätten att påkalla bodelning.
8. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till ändring av jämningsregeln i 12 kap. 1 § äktenskapsbalken enligt vad i motionen anføres.
9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om en vidare översyn av vad som skall gälla i fråga om sådana äktenskap som ingås under tvång, av misstag, under svek eller av personer med bristande rättskapacitet.
10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om återinförande av en återgångsregel för äktenskap som ingåtts trots äktenskapshinder och utan ansökan om dispens.

Fel! Okänt namn på

11. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförts om behovet av ändrad lagstiftning vad gäller särkullbarns rätt till laglott i situationer där dödsboets tillgångar i huvudsak utgörs av den efterlevandes bostad.

Motivering

Nordisk lagharmonisering

På grundval av direktiv från den nordiska ministerkommittén i juni 1998 för en studie av familjerätten och successionsrätten, har professorerna Anders Agell och Peter Lödrup utarbetat två böcker om familjerätt respektive successionsrätt. Vidare har en sammanfattande rapport ”Äktenskapsrätten och successionsrätten i de fem nordiska länderna – om möjligheterna och nyttan av lagharmonisering” publicerats i maj 2002.

De nordiska länderna har en mer än 100-årig tradition av lagsamarbete på familjerättens område. Fram till 1920-talet var äktenskapslagarna närmast identiska men har sedan glidit isär på grund av nationell lagstiftning.

Eftersom de rättsliga lösningarna i de olika nordiska länderna skiljer sig avsevärt i vissa viktiga frågor bör en lagharmonisering komma till stånd. Detta är inte minst viktigt på grund av den konvention från 1930-talet, som anger att det är lagen i det land man bor i som gäller. Omkring 250 000 nordiska medborgare bor i ett annat nordiskt land än sitt eget.

Från praktiserande advokater kommer ständigt uppgifter om att enskilda inte har kännedom om att ändrade regler blivit tillämpliga på grund av byte av hemvistland. Det är särskilt bestämmelserna om makars egendomsordning och makars pensionsrättigheter som påtalas.

Det råder inte något tvivel om behovet av att harmonisera dessa regler inom Norden. Frågan behandlas därför sedan flera år inom ramen för Nordiska Rådets verksamhet av en nordisk expertgrupp för familjerätt. Detta arbete går alldeles för långsamt samtidigt som antalet nordiska medborgare som byter hemvistland kontinuerligt ökar. Riksdagen bör påtala vikten av att detta arbete kraftigt påskyndas.

Giftorätt eller enskild egendom

I princip gäller att vardera maken äger sin egendom och att den skall delas vid bodelning. I Sverige håller vi i det närmaste på obegränsad hälftdelningsrätt. I t.ex. Norge gäller att föräktenskaplig egendom samt vad som erhållits genom arv och gåva skall undantas vid bodelning, såvida inte parterna träffat annan överenskommelse genom äktenskapsförord.

Nära hälften av alla äktenskap slutar i skilsmässa. En följd härav är att antalet omgiften ökar. I dessa fall har makarna ofta mera egendom vid äkten-

skapets ingående än vad som var fallet vid ingåendet av det första äktenskapet. Frågan om man har erhållit något arv vid skilsmässan beror på omständigheter som ingen råder över och kan i individuella fall ge upphov till otillfredsställande resultat.

Folkpartiet liberalerna anser att det är dags att överge den strikta hälftindelningen vid bodelningar och vill i stället införa en rätt att från hälftindelningen undanta såväl föräktenskaplig egendom som sådan egendom som erhållits genom arv och gåva. Genom äktenskapsförord skall givetvis makarna kunna avtala annat.

Det finns all anledning att tro att denna förändring av egendomsordningen mellan makar har ett brett stöd hos allmänheten. Därtill kommer att arbetsgruppen för familjerätt inom Nordiska rådet rekommenderar en sådan förändring. Arbetet med att införa dessa förändringar bör intensifieras och inte vara beroende av överenskommelser med andra länder.

Folkpartiet liberalerna anser också att det i lagstiftningen skall införas en rätt för makar att avtala om att viss egendom skall vara enskild vid äktenskapsskillnad men giftorättsgods vid dödsfall.

Skadestånd på grund av misshandel inom familjen

Ett utdömt skadestånd på grund av misshandel inom familjen kan påverka en bodelning på olika sätt. Folkpartiet vill att ett klargörande sker i lagstiftningen så att det inte råder någon som helst tvekan om att den skadeståndsskyldige skall utge fullt belopp till den skadelidande och att sådant skadestånd inte skall inbegripas i en bodelning, vare sig såsom en tillgång för den skadelidande eller en skuld för den skadeståndsskyldige.

Det är i sig tillfredsställande att regeringen inlett ett arbete med denna fråga. Arbetet bör ha högsta prioritet.

Bodelningskostnader

I 17 kap. 7 a § äktenskapsbalken finns regler om att ersättning till en av domstol förordnad bodelningsförrättare kan betalas av allmänna medel (ersättningsgaranti). Denna möjlighet är dock begränsad på olika sätt och får inte överstiga fem timmars arbete, beräknat enligt rättshjälpstaxan. Framför allt begränsningen till fem timmars arbete men även övriga begränsningar, medför att ersättningsgarantin är till föga hjälp för den som vill få till stånd en bodelning i situationer där den andre maken är passiv eller rent av obstruerar.

En ouppklarad bodelning medför ofta personliga svårigheter att gå vidare i livet, t.ex. genom att lösöret inte blir delat eller att lån med solidarisk betalningsskyldighet fortsätter. Det kan också vara besvärande för makarnas barn att inte föräldrarna klarat ut sina mellanhavanden. Det föreligger med andra

Fel! Okänt namn på

ord ett stort behov av att flera bodelningar blir genomförda. En möjlighet härtill är att utvidga gränserna för ersättningsgarantins tillämplighet.

Verkställighet av bodelningen

I bodelningen bestäms bl.a. fördelningen av makarnas lösören. Om en make vägrar att till den andre utgiva dennes lösöre enligt bodelningen kan man vända sig till kronofogdemyndigheten och begära verkställighet. Om – däremot – en make vägrar att hos den andre avhämta sig tilldelat lösöre enligt bodelningen finns inget annat att göra för den make som innehar ifrågavarande lösöre än att förvara detta på lämpligt sätt och för lång tid framöver. Det är inte sällsynt att detta förekommer och att den berättigade maken återkommer efter åtskilliga år och begär utfående av sitt lösöre enligt bodelningen.

Det finns i nuvarande regler ingen möjlighet för en bodelningsförrättare att föreskriva att avhämtande skall ha skett vid en viss angiven tidpunkt och att bristande hämtning medför att rätten till lösörena förfaller. Sådana möjligheter för bodelningsförrättaren borde införas och behövs i många fall där ena maken förhåller sig passiv eller obstruerar, vilket medför kostnader och olägenheter för den andre.

Tidsgräns för rätten att påkalla bodelning

Ansökan om förordnande av bodelningsförrättare kan göras när som helst efter en äktenskapsskillnad och utan någon tidsbegränsning. I ett välkänt rättsfall (NJA 1993 s 570) ansökte en make om förordnande av bodelningsförrättare 24 år efter äktenskapsskillnaden. I andra fall har ansökningar gjorts efter 9 år (RH 2002:19) respektive 7 år (RH 2003:41). I 9-årsfallet bifölls ansökan medan domstolarna i de både andra ärendena kom fram till att rätten att påkalla bodelning gått förlorad. I domarna redovisas olika skäl till de olika domsluten. Det säger sig själv att det är otillfredsställande för såväl makar som andra berörda att ekonomiska mellanhavanden hålls svävande under en mycket lång tid. Det bör därför införas en tidsgräns för rätten att påkalla bodelning.

Jämlikt 8 § andra stycket sambolagen (2003:376) skall en begäran om bodelning framställas senast ett år efter det att samboförhållandet upphörde. Motsvarande bestämmelse fanns i den tidigare sambolagen. Det har i praxis inte framkommit att nämnda tidsgräns skulle vara orimlig. Emellertid kan det ändå ifrågasättas om tidsgränsen skall vara så kort som ett år. Det kan också ifrågasättas om konstruktionen med att en begäran skall framställas inom viss tid till motparten är tillfredsställande eller om det skall krävas att ansökan om bodelningsförrättare inges till domstol senast inom en viss angiven tid. Dessa

frågor liksom om det skall vara samma tidsgräns för äkta makar som för sambor bör bli föremål för vidare överväganden.

Jämkning av bodelning

I 12 kap. 1 § äktenskapsbalken finns regler om jämkning av bodelning under vissa restriktiva förhållanden till förmån för den make som har mest giftorättsgods. Däremot är det inte möjligt att jämka bodelningen till förmån för den make som har minst giftorättsgods. En allmän jämkningsregel som har till syfte att förhindra oskäligen bodelningsresultat bör erbjuda makarna likhet inför lagen. Oskälighet kan drabba även den ekonomiskt svagare.

Införandet av en möjlighet till jämkning även till förmån för den svagare parten skulle stå i överensstämmelse med en av de bärande idéerna bakom äktenskapsbalken genom att åstadkomma en bättre utjämning mellan en ekonomiskt starkare och en ekonomiskt svagare make när det gäller fördelningen av deras egendom vid äktenskapets upplösning genom äktenskapsskillnad. Det skulle också vara ett steg mot ökad jämställdhet mellan kvinnor och män.

Ogiltiga äktenskaps upplösning

I 4 kap. 2 § äktenskapsbalken anges de i rättsligt hänseende konstitutiva momenten vid vigsel. Dessa är att kvinnan och mannen skall vara samtidigt närvarande, att de skall samtycka till äktenskapet på fråga från vigselförrättaren, att vigselförrättaren skall förklara att de är makar samt att vigselförrättaren är behörig att förrätta vigsel. Brister det i fråga om någon av dessa nödvändiga förutsättningar är följden den att förrättningen är ogiltig som vigsel. Detta innebär att det äktenskap som synes uppstått är en nullitet. Det ger inte i något hänseende upphov till ett äktenskaps rättsverkningar.

Om andra fel eller brister än vad som angivits i 4 kap. 2 § äktenskapsbalken förelegat vid äktenskapets ingående blir äktenskapet inte utan vidare ogiltigt t.ex. om äktenskapet ingåtts i strid mot ett äktenskapshinder eller utan beslut om dispens. Till buds står då för parterna enbart äktenskapsskillnad med åtföljande bodelning. Detta kan leda till mycket egendomliga resultat. I stället bör även sådana äktenskap förklaras ogiltiga och fråga bli om återgång av äktenskapets rättsverkningar i stället för en bodelning.

Äktenskap som ingåtts under tvång erkänns inte. Däremot erkänns, såvitt kan förstås, äktenskap som ingåtts av misstag, under svek eller av personer med bristande rättskapacitet. I samband med behandlingen av propositionen "Åtgärder mot barnäktenskap och tvångsäktenskap" (2003/04:48) efterlyste Lagrådet en översyn av vad som skall gälla beträffande sådana äktenskap. En sådan översyn kunde inte göras i det sammanhanget på grund av det angelägna i att föreslå regler om barnäktenskap och tvångsäktenskap snarast skulle träda i kraft. Lagutskottet uttalade dock att det kunde finnas skäl för

Fel! Okänt namn på

regeringen att återkomma till riksdagen i dessa frågor. Såvitt känt har det därefter inte vidtagits några åtgärder i aktuellt hänseende.

Särkullbarns rätt till laglott

När tillgångarna i ett dödsbo i allt väsentligt består av bostaden, oavsett om det är fråga om villafastighet eller bostadsrätt, kan den situationen uppstå att bostaden måste avyttras för att särkullbarnet skall kunna få ut sin laglott. Ur den efterlevandes perspektiv får detta anses otillfredsställande samtidigt som en lagstiftning inte får öppna för att den efterlevande skall ges möjligheter till sådana dispositioner att särkullbarnets rätt till laglott äventyras. Det erfordras således ett system som kan förena dessa båda önskemål, som faktiskt är ofta förekommande. Systemet bör skapas så att möjlighet för efterlevande maka/ make att bo kvar säkras. Frågan måste bli föremål för vidare noggranna överväganden.

Stockholm den 30 september 2005

Jan Ertsborn (fp)

Martin Andreasson (fp)

Ana Maria Narti (fp)

Mia Franzén (fp)

Lars Tysklind (fp)